

Tom 17 serii:
PROBLEMY EDUKACJI, REHABILITACJI I SOCJALIZACJI
OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH

Rozwój usług asystenta osoby niepełnosprawnej w Polsce

pod redakcją naukową
Jerzego Rottermunda
Ilony Fajfer-Kruczek

Kraków – Katowice 2013

© Copyright by Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Kraków 2013

Rada Naukowa (*Advisory Board*):

Józef Binnebesel, Jacek Bleszyński, Maria Chodkowska, Władysław Dykcik, Petr Franiok, Mieczysław Gulda, Ladislav Horňák, Aniela Korzon, Jadwiga Kuczyńska-Kwapisz, Viktor Lechta, Anna Nowak, Janusz Nowotny, Edward Saulicz, Adam Stankowski, Astrid Kohl, Ann-Katrin Swärd, Wiesław Theiss, Andrzej Radziewicz-Winnicki, Janina Wyczesany, Jolana Hroncová

Redaktor naczelny (*Editor-in chief*): *Zenon Gajdzica*

Zastępcy redaktora naczelnego (*Deputy editor-in chief*): *Anna Klinik, Jerzy Rottermund*

Sekretarz Redakcji (*Assistant editor*): *Ilona Fajfer-Kruczek*

Redaktor statystyczny (*Statistical editor*): *Adam Mikrut*

Redaktorzy językowi (*Language editors*): *Anna Krotofil* (język polski), *Agata Cienciala* (język angielski), *Petr Franiok* (język czeski), *Ladislav Horňák* (język słowacki)

Redaktorzy tematyczni (*Subject editors*): *Zenon Gajdzica* (teoretyczne podstawy pedagogiki specjalnej), *Anna Klinik* (polityka społeczna i pedagogika terapeutyczna), *Jerzy Rottermund* (fizjoterapia i rehabilitacja medyczna), *Izabela Bierikowska* (pedagogika korekcyjna i logopedia), *Sylwia Wrona* (tyflopädagogika), *Dorota Prysak* (oligofrenopedagogika), *Magdalena Bełza* (surdopedagogika), *Ladislav Horňák* (pedagogika międzykulturowa), *Ilona Fajfer-Kruczek* (rehabilitacja społeczna i niedostosowanie społeczne)

Redakcja merytoryczna 17 tomu: *Jerzy Rottermund, Ilona Fajfer-Kruczek*

Lista recenzentów: *Teresa Żółkowska, Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk, Amadeusz Krause, Piotr Majewicz, Anna Zamkowska, Grzegorz Szumski, Jolanta Zielińska, Beata Jachimczak, Andrzej Radziewicz-Winnicki, Aniela Korzon, Janina Wyczesany, Józef Binnebesel, Maria Chodkowska, Ingrid Emmerová*

Wersja papierowa jest wersją pierwotną (referencyjną) serii wydawniczej.

Recenzenci:

prof. zw. dr hab. Maria Chodkowska
prof. zw. dr hab. Janina Wyczesany
dr hab. Józef Binnebesel, prof. UMK

Redakcja wydawnicza:
Beata Bednarz

Opracowanie typograficzne:
Katarzyna Kerschner

Projekt okładki:
Joanna Brzeska-Klinik

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Śląski w Katowicach

ISBN 978-83-7308-492-6
ISBN 978-83-7850-622-5

Oficyna Wydawnicza „Impuls”
30-619 Kraków, ul. Turniejowa 59/5
tel./fax: (12) 422 41 80, 422 59 47, 506 624 220
www.impulsoficyna.com.pl, e-mail: impuls@impulsoficyna.com.pl
Wydanie I, Kraków 2013

Spis treści

Wprowadzenie (<i>Jerzy Rottermund, Ilona Fajfer-Kruczek</i>)	9
--	---

Część I

Kształcenie asystenta osoby niepełnosprawnej

<i>Lukasz Borecki, Gabriela Plencler-Borecka, Agnieszka Gawor, Magdalena Sztefek</i> Kształcenie asystentów osoby niepełnosprawnej jako przykład wielowymiarowej współpracy uczelni wyższej z otoczeniem	19
<i>Ilona Fajfer-Kruczek</i> Prawne i organizacyjne aspekty systemu kształcenia asystentów osoby niepełnosprawnej w Polsce	33
<i>Joanna Szczepankiewicz-Battek, Łukasz Banaszak</i> Edukacja w dziedzinie turystyki w procesie kształcenia asystentów osób niepełnosprawnych	45

Część II

Rola i zadania asystenta osoby niepełnosprawnej

<i>Elżbieta Maj</i> Asystent osoby niepełnosprawnej – aspekt prawny	59
<i>Sylwia Wrona</i> Assistant of family in the process of early intervention	73
<i>Magdalena Bełza</i> Support of the Office for the Disabled – difficult challenges for the helper (the case of the University of Silesia)	83

<i>Marta Gawryluk, Anna Puławska-Rodzik</i> Asystencki system wsparcia dla osób z niepełnosprawnościami na przykładzie działań Fundacji Eudajmonia	93
<i>Renata Stefańska-Klar</i> Nadzieja i jej mechanizmy jako osobisty zasób i kompetencja zawodowa asystenta osoby niepełnosprawnej	105
<i>Joanna Iwińska</i> Korzystanie z funduszy unijnych w ramach projektów Europejskiego Funduszu Społecznego KL we wdrażaniu usług asystentów i trenerów pracy osób niepełnosprawnych	121

Część III

Asystent osoby niepełnosprawnej w wyobrażeniach i oczekiwaniach społecznych

<i>Ewa Gawlik</i> Rola asystenta osoby niepełnosprawnej w opinii nauczycieli szkoły specjalnej ...	131
<i>Danuta Jankowska</i> Asystent w życiu osób niepełnosprawnych intelektualnie: oczekiwania, marzenia i nadzieja na lepsze jutro – krótka refleksja	139
<i>Sabina Sikora</i> Rola asystenta w społecznym i zawodowym życiu osób niepełnosprawnych – założenia i oczekiwania	149
<i>Monika Wysocka</i> Dylematy wynikające z pracy w charakterze asystenta osoby niepełnosprawnej	157
<i>Joanna Zarzycka</i> Stowarzyszenie FAON – „Pogotowie asystenckie” w Katowicach	165

Polecane książki

<i>Ilona Fajfer-Kruczek</i> Asystent osoby niepełnosprawnej. Nowy zawód i nowa usługa systemu pomocy społecznej pod redakcją Arkadiusza Żukiewicza	173
<i>Izabela Bieńkowska</i> Asystentura rodziny – nowatorska metoda pomocy społecznej w Polsce pod redakcją Małgorzaty Szpunar	177
<i>Od Redakcji</i>	179

Contents

Introduction (<i>Jerzy Rottermund, Ilona Fajfer-Kruczek</i>)	13
--	----

Part I

Education of the personal assistant to a disabled person

*Łukasz Borecki, Gabriela Plencler-Borecka, Agnieszka Gawor,
Magdalena Sztefek*

Educating personal assistants to a disabled person as a case of multidimensional cooperation of university with the environment	19
--	----

Ilona Fajfer-Kruczek

Legal and organizational aspects of the system of educating personal assistants to a disabled person in Poland	33
---	----

Joanna Szczepankiewicz-Battek, Łukasz Banaszak

Touristic education for disabled persons assistants	45
---	----

Part II

Significance and tasks of the personal assistant to a disabled person

Elżbieta Maj

The assistant to the disabled person – the legal aspect	59
---	----

Sylwia Wrona

Assistant of family in the process of early intervention	73
--	----

Magdalena Bełza

Support of the Office for the Disabled – difficult challenges for the helper (the case of the University of Silesia)	83
---	----

Marta Gawryluk, Anna Puławska-Rodzik

The assistance system of supporting the disabled – the case
of the Eudajmonia Foundation and its activities 93

Renata Stefańska-Klar

Hope and its mechanisms as a personal resource and professional competence
of the assistant of persons with disability 105

Joanna Iwińska

Usage of the EU funds in framework of the ESF KL in the implementation
of services of assistants and trainers of people with disabilities 121

Part III

Assistant to the disabled in images and social expectations

Ewa Gawlik

The role of assistant to the disabled person in the opinion
of special school teachers 131

Danuta Jankowska

Personal assistant in the life of the intellectually disabled: expectations,
dreams and hopes for a better future – a short reflection 139

Sabina Sikora

The role of an assistant in social and vocational life of disabled people –
assumptions and expectations 149

Monika Wysocka

Dilemmas resulting from work as personal assistant to a disabled person 157

Joanna Zarzycka

Association FAON – “Assistance emergency service” in Katowice 165

Recommended books

Ilona Fajfer-Kruczek

*Personal assistant to a disabled person. A new profession and new service
of the social aid system* – ed. Arkadiusz Żukiewicz 173

Izabela Bieńkowska

Assistance to family – an innovative method of social aid in Poland –
ed. Małgorzata Szpunar 177

From the Editor 179

Wprowadzenie

Rosnąca stale liczba osób niepełnosprawnych w ogólnej populacji społeczeństwa, nie tylko w Polsce, wymusza podjęcie starań o poprawę jakości życia ludzi z dysfunkcjami. Zróżnicowane potrzeby osób z mniejszymi możliwościami w codziennym funkcjonowaniu są przyczyną zmian w postrzeganiu ludzi z deficytami psychofizycznymi. Nie tylko względy medyczne, jak dawniej sądzono, decydują o skuteczności rehabilitacji. Istotną rolę odgrywają także sfery psychiczna i społeczna w ograniczaniu bądź likwidowaniu następstw chorób, urazów lub nieuchronnych zmian inwolucyjnych.

Paradoksalnie to właśnie postęp w dziedzinie medycyny powoduje wzrost liczby osób nie w pełni sprawnych. Zwiększona dostępność do świadczeń medycznych, lepsza ich jakość, środki techniczne i farmakologiczne stosowane w terapii (wbrew ogólnym narzekaniom i powszechnemu niezadowoleniu Polaków) oraz prowadzana profilaktyka wraz z prewencją zdrowotną ratują życie i pozwalają przeżyć ludziom w różnych grupach wiekowych, którzy do niedawna nie mieli takiej szansy.

Ludzie różnią się między sobą potencjalnymi zdolnościami rozwojowymi i doskonalenia się. Wpływ na to mają czynniki osobnicze (są to cechy, które odziedziczyliśmy po swoich rodzicach) oraz genetyczne, jak również uwarunkowania środowiskowe kształtujące osobę w trakcie wychowywania i późniejszego funkcjonowania. Również zdarzenia losowe (wypadki i choroby) determinują osiągnięcie maksymalnej sprawności psychoruchowej. W każdej populacji spotyka się grupę osób, które są inne od reszty społeczeństwa. Osoby te mają zmniejszone lub ograniczone w różnym stopniu możliwości funkcjonowania w społeczeństwie i wymagają na miarę swoich deficytów pomocy lub wsparcia ze strony najbliższej rodziny, opiekunów bądź środowiska, w którym żyją. Ludzie z deficytami w funkcjonowaniu bez względu na wiek mają trudności w pełnieniu ról społecznych i w wielu codziennych sytuacjach zmuszeni są do korzystania z pomocy osób trzecich.

Intencją interdyscyplinarnych zespołów prowadzących szeroką rozumianą rehabilitację jest przywrócenie lub utrzymanie maksymalnej sprawności. Wymusza to indywidualne programowanie terapii, czyli branie pod uwagę konkretnych potrzeb danej osoby. Kolejnym etapem jest realizacja procesu pomocy lub wsparcia na podstawie obowiązującego systemu socjalno-prawnego. Właśnie potrzeby osoby niepełnosprawnej warunkowane stanem funkcjonalnym determinują rozwiązania

optymalne z uwzględnieniem aspektów psychologicznych, fizycznych i społecznych. Podmiotowe postrzeganie człowieka wymusza model humanistyczny prowadzonych terapii i wsparcia, posiadana zaś wiedza i umiejętności poszczególnych członków zespołu pracujących z i dla ludzi niepełnosprawnych umożliwiają permanentną modyfikację kierowanej pomocy. Zakres usług pomocowych i wspierających rozszerza się stale; zmiana świadomości i postrzegania i n n o ś c i przez polskie społeczeństwo wymusza wprowadzanie nowych rozwiązań prawnych. W polskich warunkach na rzecz ludzi z ograniczoną sprawnością, samotnych, wykluczonych, niemogących funkcjonować samodzielnie w środowisku działają systemy ochrony zdrowia i pomocy społecznej oraz instytucje pozarządowe.

Powszechnie przez pojęcie „niepełnosprawność” rozumie się deficyty fizyczne lub psychiczne, w medycynie określa się osoby z konkretnymi dysfunkcjami, natomiast w obszarze nauk humanistycznych niepełnosprawność kojarzona jest z kalectwem ograniczającym bądź uniemożliwiającym pełnienie ról społecznych, które są normą dla ludzi będących w adekwatnym wieku. Osoby niepełnosprawne zazwyczaj mają ograniczone kompetencje do wykonywania konkretnych prac i zadań, gdyż obniżona jest, u nich często trwale, sprawność psychofizyczna.

Pojawienie się osoby niepełnosprawnej w rodzinie powoduje nową, trudną do zaakceptowania sytuację, wymaga zmiany dotychczasowych przyzwyczajeń, a ponadto mobilizacji sił i środków. Pomocy oczekuje nie tylko osoba chora, ale i jego rodzina. Nie ma większego znaczenia wiek osoby dotkniętej niepełnosprawnością, gdyż – jak wskazują ludzie niosący wsparcie – cała rodzina zmienia się, staje się inna. Konieczność podporządkowania życia rodzinnego osobie bliskiej stawia niektóre rodziny w trudnej sytuacji i znacząco wpływa na wewnętrzne relacje. Codziennie sprawowana opieka w zależności od stanu chorego wymusza prowadzenie zabiegów pielęgnacyjno-higienicznych, pomocy w przemieszczaniu i w innych niezbędnych czynnościach.

W przedłożonej Czytelnikom monografii podjęto zagadnienia dotyczące wsparcia udzielanego osobom niepełnosprawnym w wielu aspektach funkcjonowania przez asystentów osób niepełnosprawnych (AON). Publikację podzielono na trzy części. W pierwszej, składającej się z trzech artykułów, omówiono kwestie związane z systemem kształcenia asystentów osób niepełnosprawnych. Część druga traktuje o miejscu i zakresie świadczeń oferowanych przez asystenta, a kolejna o wyzwaniach, oczekiwaniach społecznych i problemach stojących przed asystentami. Monografię zamykają informacje o dwóch polecanych książkach, tematycznie związanych z zagadnieniami poruszonymi w tomie XVII serii „Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych”.

Książka prezentuje ważne problemy związane z pracą z osobami naznaczonymi innością, ukazuje również dylematy przeżywane przez asystenta i trudności, jakie napotyka w codziennej pracy. Pojawiają się pytania, co jeszcze należy robić i jak doskonalić swój warsztat, aby poprawić jakość życia osobom potrzebującym wsparcia i pomocy. Publikacja przeznaczona jest głównie dla pracujących z niepełnosprawnymi oraz tych, którzy swoją przyszłość zawodową wiążą z szeroko pojętą

rehabilitacją. Żywimy nadzieję, że wywoła refleksje i dyskusje na temat akademickiego nauczania i kierunków, w jakim powinien się rozwijać zawód asystenta osoby niepełnosprawnej.

Pragniemy podziękować Autorom artykułów za to, że podzielili się swoją wiedzą, przemyśleniami oraz wątpliwościami, Recenzentom zaś za cenne i zarazem krytyczne uwagi, które podwyższyły wartość monografii.

Jerzy Rottermund i Ilona Fajfer-Kruczek

Introduction

The growing number of the disabled in the general population, not only in Poland, necessitates undertaking some efforts to improve the quality of life of people with dysfunctions. Differentiated needs of people with lesser possibilities in daily functioning trigger off changes in perceiving persons with psychophysical deficiencies. What determines efficient rehabilitation are not only medical factors, as it was considered previously. Crucial significance is currently attributed to the mental and social spheres in limiting or eliminating the consequences of diseases, damages or inevitable involutory changes.

It seems a paradox that this is the medical advancement that has resulted in the increasing number of not fully able people. Wider accessibility of medical services, their better quality, the technical and pharmacological measures used in therapy (against the habit of general complaining and dissatisfaction of Poles) and the conducted health prevention save lives and allow for survival of people at various age who until recently had no such a chance.

People differ in their potential developmental and training abilities. This depends on individual factors – the inherited, genetic features as well as environmental determinants, which shape a person through education and later functioning. What also determines the acquisition of maximal psychomotor ability is a set of casual events (accidents and diseases). In each population there are people different from the rest of the society and this has occurred since the dawn of time. They have smaller or limited abilities of social functioning and, with regard to their deficiencies, they require aid or support from the nearest family, guardians or the environment in which they live. Regardless their age, people with functional deficiencies have difficulties with fulfilling social roles and in many everyday situations they are forced to rely on other people's help.

Interdisciplinary teams which conduct the broadly understood rehabilitation aim at restoring or maintaining the maximal ability. This necessitates individual design of the therapy based on particular needs of a person. The next stage consists in implementing the aid or support in accordance with the binding socio-legal system. These are the needs of a disabled person, resulting from the person's functional state, which determine optimal solutions and take into regard psychological, physical and social aspects. The subject-oriented view on the man makes it indispensable

to apply the humanistic model of therapy and support, whereas the knowledge and skills of particular members of the team working with and for the disabled allow for permanent modification of the provided help. The range of aid and support services is broadening all the time – what necessitates the introduction of new legal solutions is the change of awareness and perception of dissimilarity occurring in the Polish society. In Poland, there are many health care and social aid systems as well as non-government institutions working for the benefit of disabled, lonely and excluded people who cannot function in the environment independently.

Generally, the notion of disability is understood as physical or mental deficiencies, medicine refers to people with specified dysfunctions and in the area of humanities disability is associated with deficiency that limits or excludes from fulfilling social roles which constitute the norm for people at the ill person's age, gender or cultural sphere. The disabled usually have limited competences to perform particular jobs and tasks, due to their (often permanently) lowered psychophysical ability.

Appearing of a disabled person in the family gives rise to a new, difficult to accept, situation and requires changes of the existing habits as well as due mobilization of powers and measures. Help is expected not only by the disabled but also by their families. The age of a disabled person is of little significance because, as people who provide aid and support indicate, the whole family changes. The necessity to subordinate family life to the close disabled person places some families in a difficult situation and substantially influences the inner relations. The daily care depending on the ill person's state necessitates nursing and hygienic procedures, help in moving around and in many other essential activities.

What the presented monograph explores are the issues of support for the disabled, in many aspects of their functioning, provided by personal assistants to a disabled person. On the basis of the acquired knowledge and experience in direct work with people with limited psychophysical abilities, the Authors of particular articles make efforts to present how the profession of personal assistant to a disabled person is performed. This relatively new and, on the other hand, indispensable occupation in the modern complex system of support, care and aid requires knowledge, skills and high competences so that it could be performed appropriately. Preparation for this profession is also conducted by university-level schools – the fields of the necessary knowledge are numerous and their range is broad as each person with whom the assistant will work is a different individual with various needs. Gradually acquired skills in work for people in need, and in a broader approach also for their families, will allow for obtaining experience and competence in providing expert aid. The publication is divided into three chapters. In the first one, that includes three articles, issues regarding education system of assistants of disabled person are discussed. The part two, "Roles and responsibilities of assistant of disabled person" describes site and extent of the benefits offered by assistant. The third part contains five articles about the challenges, expectations and social dilemmas facing assistants. Monograph closes two recommended books, thematically related to the issues

raised in volume XVII “Problems of education, rehabilitation and socialization of people with disabilities”.

The book submitted to the Reader presents many important issues relating to work with people marked by dissimilarity. Moreover, the study indicates the difficulties faced by assistants in their daily work as well as their doubts – questions are raised what else can be done and how to improve the work space and tools in order to gain better quality of life of people who need support and help. Published monograph is intended primarily for persons currently working with the disabled, and those who bind their professional future with wide-ranging rehabilitation.

We also hope that the presented publication will give rise to reflection and discussion among the Readers on academic teaching and the directions in which the profession of the personal assistant to a disabled person should develop an assistant profession disabled person.

We would like to express our warm thanks to the Authors of particular texts for sharing their knowledge, thoughts and doubts and to the Reviewers for their precious, helpful and at the same time critical remarks which increased the value of the monograph.

Jerzy Rottermund and Ilona Fajfer-Kruczek

Od Redakcji

Ogólne informacje dla autorów oraz przebieg i zasady procedury recenzowania

„Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych” są wydawnictwem ciągłym ukazującym się od 2007 roku. Podejmowana tematyka obejmuje rozprawy naukowe oraz doniesienia z badań ściśle związane z zagadnieniami edukacji, rehabilitacji i socjalizacji osób niepełnosprawnych. Ma ona integrować wiedzę o niepełnosprawności oraz prezentować badania dotyczące rozwoju, rehabilitacji, edukacji i funkcjonowania społecznego osób niepełnosprawnych z różnych dyscyplin naukowych (między innymi pedagogiki, pedagogiki specjalnej, psychologii, fizjoterapii i socjologii).

1. Pierwotną wersją serii wydawniczej jest wersja papierowa (preferencyjna).
2. Redakcja przyjmuje teksty oryginalne, których treść nie była dotąd publikowana z podziałem na prace: oryginalne/poglądowe/doniesienia wstępne/kazuistyczne/list do redakcji.
3. Prace naukowe publikowane są w językach polskim, słowackim, czeskim i angielskim z wymogiem obowiązkowych streszczeń w językach polskim i angielskim.
4. Teksty do publikacji można nadsyłać drogą elektroniczną lub pocztą tradycyjną (na podany na następnej stronie adres Redakcji), obowiązkowo z dołączoną wersją elektroniczną artykułu.
5. Wstępnej kwalifikacji nadesłanych tekstów dokonuje Zespół Redakcyjny, który poddaje ocenie merytoryczną zgodność treści z profilem tematycznym tomu, formalne warunki określone dla tekstów naukowych, a także dostosowanie tekstu do wymogów edytorskich.
6. Inne teksty, niebędące artykułami naukowymi, to jest recenzje, komunikaty i polemiki, nie podlegają procedurze recenzowania, a o ich publikacji decyduje Zespół Redakcyjny.
7. Redakcja informuje autorów o dopuszczeniu tekstu do recenzji w osobnej wiadomości. Autor może tekst wycofać wyłącznie przed przekazaniem go do recenzji wydawniczej. Redakcja po wstępnej weryfikacji nie odsyła tekstów, które nie spełniają warunków formalnych i nie informuje o tym fakcie autorów.

8. Teksty wstępnie przyjęte do publikacji podlegają ocenie dwóch niezależnych recenzentów zgodnie z zasadą *double-blind review*. Szczegółowe zasady procedury recenzowania oparte są na wytycznych ministerialnych oraz Kodeksie etyki pracownika naukowego, przygotowanym przez Komisję do Spraw Etyki w Nauce PAN, uchwalonym przez Zgromadzenie Ogólne PAN 13 grudnia 2012 roku.
9. Zespół Redakcyjny informuje autorów o treści recenzji i prosi o ustosunkowanie się do nich, po czym podejmuje decyzję o dopuszczeniu lub niedopuszczeniu tekstu do publikacji¹. Na tym etapie procedury wydawniczej autor ma obowiązek przesłać pisemne oświadczenie o oryginalności tekstu na adres Redakcji lub wydawnictwa.
10. Lista recenzentów prezentowana jest w ostatnim tomie (numerze) dla danego roku oraz na stronie www.problemy.edukacji.us.edu.pl.

Zespół Redakcyjny

Adres Redakcji:

Wydział Etnologii i Nauk o Edukacji Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bielska 62, 43-400 Cieszyn

tel. +48 338 546 200

e-mail: problemy.edukacji@us.edu.pl

---

¹ Redakcja ma prawo do skracania i korekty wydawniczej nadesłanych tekstów.